

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АТЫНАН КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУНУН

М.М. Жорокуловдун жана Н.У. Кочкоровдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүнүн “Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат” деген сүйлөм менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Ч Е Ч И М И

2023-жылдын 18-октябры

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту: төрагалык кылуучу Э.Ж. Осмонбаев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, К.А. Дуйшеев, Л.Ч. Жолдошева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, Ж.А. Шаршеналиевдин курамында, катчы А.К. Таалайбековдун,

кайрылуучу тарап – Максатбек Мергенбаевич Жорокуловдун жана Ниязбек Улукбекович Кочкоровдун;

жоопкер-тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү Саматбек Кыштообекович Ысырановдун,

үчүнчү жактар – Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык

сотундагы туруктуу өкүлү Алмазбек Тавалдыевич Молдобаевдин, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним кат боюнча өкүлү Маргарита Насаркановна Сапиянованын, Башкы прокуратуранын ишеним кат боюнча өкүлү Таалайбек Өскөнович Айбашевдин, Ички иштер министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Азамат Токтосунович Маматкуловдун, Юстиция министрлигинин ишеним кат боюнча өкүлү Руслан Арстанович Кулназаровдун катышуусунда,

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 2-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 4, 17, 40, 45-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүнүн “Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык соттук отурумда карап чыкты.

М.М. Жорокуловдун жана Н.У. Кочкоровдун өтүнүчү бул ишти кароого себеп болду.

Бул ишти кароого негиз болуп Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүндөгү “Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосунун Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү маселесинде пайда болгон аныксыздык саналат.

Ишти соттук отурумда кароого даярдаган судья-баяндамачы К.Дж. Кыдырбаевдин маалыматын угуп, жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Т А П Т Ы:

2023-жылдын 7-февралында Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотуна М.М. Жорокуловдун жана Н.У. Кочкоровдун Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүндөгү “Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1, 4-бөлүктөрүнө жана 100-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык келүүсүн текшерип берүү жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун судьялар коллегиясынын 2023-жылдын 7-мартындагы аныктамасы менен аталган өтүнүч өндүрүшкө кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 11-июлундагы аныктамасы менен Конституциялык соттун кворуму узак мөөнөт аралыгында жок боло тургандыгына байланыштуу, аталган иш боюнча өндүрүш токтото турулган.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2023-жылдын 29-сентябрында аныктамасы менен аталган иш боюнча өндүрүш жандандырылган.

Арыздануучулардын айтымында, адвокат Н.У. Кочкоров тергөө органы жана соттор тарабынан кылмыш иш боюнча «жашыруун конвертке» салынган күбөнүн көрсөтмөлөрү менен таанышуу жөнүндө өтүнүч менен кайрылганда, талашылып жаткан ченемге шилтеме жасашып, анын мындай өтүнүчү алар тараптан канааттандырылбай келген.

М.М. Жорокулов жана Н.У. Кочкоров өздөрүнүн жүйөлөрүнүн негиздемеси катары тараптардын тең укуктуулугун жана атаандаштыгын, мыйзамдын жана соттун алдында бардыгынын теңдик конституциялык принцибин ачыктаган Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун 2022-жылдын 21-сентябрындагы чечимине шилтеме жасашкан.

Кайрылуу субъекттеринин пикиринде, талашылып жаткан ченемге ылайык, тергөөчү, прокурор жана сот гана конвертке салынган материалдар менен тааныша алат, ал эми айыпталуучу жана анын адвокаты аны менен тааныша албай, Конституцияда көрсөтүлгөн мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей деген принциптин бузулушуна алып келүүдө.

Мындан тышкары, арыз ээлери өздөрүнүн жүйөлөрүнө негиздеме катары Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерге шилтеме жасашкан. Алсак, Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 8, 29-беренелери, ошондой эле Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттын 2-беренесинин 2-пункту жана 3-пункттун “а” пунктчасы, 14-беренесинин 1-пункту мамлекеттен адилеттүү, компетенттүү, толук кандуу жана натыйжалуу соттук коргоого болгон укукту ишке ашырууну камсыз кылууну талап кылат.

Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакты менен айыпталуучуну жана анын жактоочусун натыйжалуу коргоону камсыз кылуу үчүн маанилүү болуп саналган кепилдиктер да берилген. Аларга ылайык, айыпкерге айыптоочу тарапта болгон бардык күбөлөрдүн катышуусун талап кылуу жана суракка алуу үчүн бирдей юридикалык ыйгарым укуктар кепилденген, бирок бул кепилдик айыпталуучунун же алардын жактоочуларынын өтүнүчү боюнча кандайдыр бир күбөнү чакырууга чексиз укук бербейт, коргоого тиешелүү болгон күбөлөрдү сот өндүрүшүнүн кайсы бир стадиясында суроого, ошондой эле суракка алуу жана ага каршы көрсөтмөлөргө каршы пикир билдирүүгө, суракка алуу үчүн адекваттуу мүмкүнчүлүктөргө ээ болуу укугун береерин белгилешкен.

Аталган эл аралык пакттын 14-беренеси 3-пунктунун “b”-пунктчасы менен ар бир адам аны кылмыш жасагандыгы үчүн күнөөлөгөн ар бир иш каралып жатканда эң эле аз дегенде толук тең укуктуулуктун негизинде өзүн коргоону даярдоо жана өзү тандап алган коргоочуга жолугушуу үчүн жетиштүү убакытка жана мүмкүнчүлүктөргө ээ болуу укугу берилген.

Жогоруда баяндалганды эске алуу менен, М.М. Жорокулов жана Н.У. Кочкоров талашылып жаткан ченемдик жобонун конституциялуулугун текшерип берүүнү суранышат.

Жоопкер-тараптын өкүлү Ысыранов С.К. талашылып жаткан ченем Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Конституция негизги мыйзам болуу менен эң жогорку юридикалык жана түздөн-түз күчкө ээ. Ошондуктан, кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн бардык катышуучуларынын мамлекеттик коргоосу жана коопсуздугу адамдын жана жарандын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин жалпы мамлекеттик коргоонун көрүнүштөрүнүн бири экенин баса белгилейт.

Ошону менен бирге, Конституциянын 23-беренесине ылайык, адамдын жана жарандын укуктары жана эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгы менен адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 13-беренеси менен кылмыш-жаза сот өндүрүшүндө адамдын жана жарандын укуктарын, эркиндиктерин коргоо принциби болгондуктан, ошол ар бир адамга кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн бардык баскычында анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоого кепилдик берилет.

Ысыранов С.К. талашылып жаткан ченем Кыргыз Республикасынын “Жазык сот өндүрүшүнө катышуучулардын укуктарын коргоо жөнүндө” жана “Коррупциялык укук бузуулар тууралуу билдирген адамдарды коргоо жөнүндө” мыйзамдарына ылайык келтирилгендигин белгилейт.

Алсак, “Жазык сот өндүрүшүнө катышуучулардын укуктарын коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен жазык сот өндүрүшүнө катышуучуларды коопсуздук жана социалдык жактан коргоо чараларын камтуучу мамлекеттик коргоо чараларынын тутумун киргизүү каралган жана аларды колдонуунун негиздери жана тартиби аныкталган.

Ал эми “Коррупциялык укук бузуулар тууралуу билдирген адамдарды коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого, коррупциялык укук бузуулар тууралуу билдирген адамдарды куугунтуктоодон коргоону камсыз кылууга багытталган.

Ысыранов С.К. пикиринде, корголуучу адамдын арызы боюнча тергөөчү ошол адамдын маалыматтарын жашыруун сактоо жөнүндө чараны колдонуп, токтоп чыгарат, анда корголуучу адамдын маалыматтары жашыруун сактоонун себептери баяндалып, атайын конвертте сакталат жана ал маалыматтар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат.

Жоопкер-тараптын өкүлү купуялуулук принциптин негизинде кылмыштарды ачуу жаатында кыйынчылыктарды болтурбоо жана корголуучу адамдардын өмүрүнө залакасын тийгизбөө үчүн мүмкүнчүлүктөр болушу керек деп эсептейт.

Укук коргоо органдары тарабынан ар бир кылмыш иши иликтенип жатканда күбө, айыпталуучу, кылмыштуу топтун ар бир мүчөсү, коррупциялык укук бузуулар тууралуу билдирген адам өз өмүрүнө жана үй-бүлөсүнүн өмүрүнө коркунуч жаратпаш үчүн жогоруда белгиленген кепилдиктер болушу керек.

Ал эми Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 253-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык айыпталуучу жана анын адвокаты иштин материалдары менен таанышуу процессинде маалыматтарды жазып алууга, документтердин көчүрмөсүн алууга укуктуу. Мамлекеттик, коммерциялык же мыйзам менен корголуучу башка сырды түзгөн маалыматтар камтылган иштен документтердин көчүрмөлөрү иште сакталат жана коопсуздугун камсыз

кылуу зарыл болгон адамдар жөнүндө маалыматтарды кошпогондо, айыпталуучуга жана анын адвокатына соттук териштирүүнүн убагында тапшырылат.

Коргоочу тарап соттук териштирүүнүн жүрүшүндө корголуучу адамдын көрсөтмөлөрү менен тааныша алат. Адилеттүү соттук териштирүүнүн принциптери коргоочу тараптын кызыкчылыктары кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө катышкан күбөлөрдүн жана жабырлануучулардын кызыкчылыктарына өлчөмдөш таразаланышын талап кылат.

Ушуга байланыштуу, эгерде адамдар кылмыш-жаза сот өндүрүшүнүн корголуучу катышуучуларынын маалыматтары менен таанышуу мүмкүнчүлүгүнө толук ээ болсо, бардык коопсуздук чаралары маанисиз болуп калышы мүмкүн.

Бириккен улуттар уюму (мындан ары – БУУ) тарабынан кабыл алынган “Кылмыш жана адилеттүүлүк боюнча Вена декларациясы: XXI кылымдын чакырыктарына жооптор” (2000-ж.10-17-апрель); 1986-жылдын 29-ноябрында кабыл алынган “Кылмыштын жана кызмат абалынан кыянаттык менен пайдалангандардын курмандыктары үчүн сот адилеттигинин негизги принциптеринин Декларациясы”; Миландын Иш-аракеттер планы БУУнун Кылмыштуулуктун алдын алуу жана укук бузуучуларга мамиле кылуу боюнча 7-Конгресси тарабынан кабыл алынган жана БУУнун Башкы Ассамблеясынын 1985-жылдын 29-ноябрындагы 40/32 резолюциясы менен бекитилген документтерине ылайык тергөө аяктагандан кийин айыпталуучуга жана жактоочуга таанышуу үчүн берилген кылмыш-жаза ишинин материалдарын купуя режимде сактоо кылмыш-жаза жаатындагы эл аралык укуктук стандарттарга каршы келбеген коопсуздук чарасы болуп саналат.

Мындан тышкары, Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин мүчө-мамлекеттердин Парламенттер аралык ассамблеясынын онунчу пленардык жыйынында кабыл алынган “Жабырлануучуларды, күбөлөрдү жана кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө көмөктөшүүчү башка адамдарды мамлекеттик коргоо жөнүндө” Моделдүү Мыйзамы (1997-жылдын 6-

декабрдагы №10-14 токтому) менен корголуучу адамдардын коопсуздугун камсыз кылуу мыйзамдуулуктун, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин урматтоо, коопсуздук чараларын жүзөгө ашыруучу органдардын жана корголуучу адамдардын өз ара жоопкерчилигинин принциптерине ылайык көрсөтүлгөн Мыйзамда каралган коопсуздук чараларын колдонуу менен жүзөгө ашырылат деп белгиленген.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, Ысыранов С.К. кайрылуучу тараптын өтүнүчүн канааттандыруусуз калтырууну суранат.

Кыргыз Республикасынын Президентинин жана Министрлер Кабинетинин Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотундагы туруктуу өкүлү А.Т. Молдобаев, талашылып жаткан ченем боюнча жалпысынан жоопкер-тараптын өкүлү сыяктуу эле позициясын карманат. Ошол эле учурда ал кошумча төмөнкүлөрдү белгиледи.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 224-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык атайын тергөө аракетин жүргүзүү фактысы жөнүндө маалыматтар жана аны жүргүзүүнүн натыйжасында алынган маалымат сотко чейинки өндүрүш аяктаганга чейин жашыруун болуп эсептелет, аны ачыкка чыгаргандыгы үчүн кызмат адамдары жана анын өндүрүшүнө тартылган адамдар Кылмыш-жаза кодексине ылайык жоопкерчиликке тартылат.

Ошондой эле аталган берененин 2-бөлүгүндө атайын тергөө аракеттерин жүргүзүүнүн усулдары жана тактикасы жөнүндө аларды жүргүзгөн адамдар, анын ичинде ишин купуялуу негизде жана жашыруун формада жүргүзгөн жактар жөнүндө маалыматтар мамлекеттик сыр болуп эсептелет жана ачыкка чыгарылбайт деп белгиленген.

“Изин суутпай издөө иши жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 15-беренесине ылайык изин суутпай издөө иш-чарасын жүргүзүүгө укук берген чечим жана мындай чечимди кабыл алуу үчүн негиз болуп кызмат кылган материалдар изин суутпай издөө ишин жүзөгө ашыруучу органдарда гана сакталат. Изин суутпай издөө ишинин натыйжаларын чагылдырган изин суутпай издөөнүн кызматтык документтери алгачкы

текшерүү органына, тергөөчүгө, прокурорго, сотко, изин суутпай издөө ишин жүзөгө ашыруучу башка органга Мыйзамда белгиленген тартипте жана учурларда берилиши мүмкүн.

Жазык сот өндүрүшүнүн катышуучулары сотко чейинки өндүрүштүн кызмат адамдарынын аракеттерине, чечимдерине даттанууга укуктуу. Ошол себептүү А.Т. Молдобаев кайрылуучу тараптын жүйөлөрүн жана келтирген мисалдарын негизсиз деп эсептейт, анткени сотко чейинки өндүрүштүн кызмат адамдарынын аракеттеринин жана чечимдеринин мыйзамдуулугун текшерүү тергөө судьясына өтүнүч же даттануу түрүндө берилиши мүмкүн жана “жашыруун конверттеги” адамдардын анкеталык маалыматтары айыптоо же актоо өкүмү үчүн негиз боло албайт.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодекстин 349-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык айыптоо өкүмү соттук териштирүүнүн жүрүшүндө айыпталуучунун кылмышты жасоого күнөөлүүлүгү иликтенген далилдердин жыйындысы менен ырасталган шартта гана чыгарылат жана божомолдорго негизделиши мүмкүн эмес.

Мындан тышкары, Конституциянын 29-беренесинде ар бир адам жеке турмушунун кол тийгистигине, абийиринин жана ар-намысынын корголушуна укуктуу деп белгиленген. Кыргыз Республикасында адамдын ар-намысы абсолюттук жана кол тийгис. Мыйзамда белгиленген учурларды кошпогондо, адамдын макулдугусуз анын жеке турмушу тууралуу маалыматты, купуя маалыматты жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга жол берилбейт. Ар бир адамга купуя маалыматты, адамдын жеке турмушу жөнүндө маалыматты мыйзамсыз жыйноодон, сактоодон, жайылтуудан коргоо, анын ичинде соттук коргоо кепилденет, ошондой эле укуксуз иш-аракеттер менен келтирилген материалдык жана моралдык зыяндын ордун толтуртуп алуу укугуна кепилдик берилет.

А.Т. Молдобаев ошондой эле Конституциянын 63-беренесине ылайык мамлекет ар бир адамдын өздүк маалыматтарынын корголушуна кепилдик берет деп ырастайт.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын өкүлү Т. Ө. Айбашев жактоочу, айыпкер жана башка иштин катышуучуларына, коопсуздугун камсыз кылуу зарыл деп табылган тергөөчүнүн токтому, тергөө аракетинин катышуучусунун инсандыгы жөнүндө маалыматтар менен тааныштыруу псевдонимдин мыйзам менен корголгон укугунун бузулуусуна алып келет деп эсептейт.

Анткени, керек болгон учурда же тараптардын өтүнүчү боюнча ишти карап жаткан сот, жабык сот отурумун өткөзүп, корголуучуну сурак кылып, андан соң анын аты жөнүн атабастан, көрсөтмөсүн соттук отурумда жарыя кыла алат.

Ал эми корголгон адамдын аты-жөнү ачыкка чыгарылса, анда корголуучунун (псевдонимдин) же анын жакын туугандарынын өмүрүнө, ден-соолугуна карата кандайдыр бир коркунучтар жаралышы мүмкүн.

Жогоруда баяндалганды эске алуу менен, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын өкүлү талашылып жаткан ченемдик жобо кайрылуучу тараптын келтирген конституциялык ченемдерге карама-каршы келбестигин билдирет.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун, Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин өкүлдөрү талашылып жаткан ченем боюнча жалпысынан жоопкер-тараптын өкүлү сыяктуу эле позицияны карманышат.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, үчүнчү жактардын түшүндүрмөлөрүн угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөнкүдөй тыянакка келди.

1. “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамдын 17-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык сот кайрылууда козголгон предмет боюнча анын ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн жараткан бөлүгүнө карата гана актыларды чыгарат.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун бул иш боюнча кароо предмети болуп Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүндөгү “Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат” деген сөздөр менен баяндалган төмөнкүдөй редакциядагы ченемдик жобосу саналат:

“77-берене. Жабырлануучунун, күбөнүн, айыпталуучунун жана кылмыш-жаза сот өндүрүшүнө катышуучу башка адамдардын коопсуздук чаралары

3. Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат.”.

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодекси Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипке ылайык кабыл алынган жана “Эркин Тоо” гезитинин 2021-жылдын 16-ноябрындагы №122-123 сандарында жарыяланган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы болуп эсептелет.

2. Өлкөнүн Баш Мыйзамында бекитилген эң маанилүү конституциялык принциптердин бири – мыйзам жана сот алдында бардыгынын бирдейлиги болуп саналат (24-берененин 2-бөлүгү).

Теңдик (бирдейлик) конституциялык принциби универсалдуу мүнөзгө ээ болуу менен коомдук мамилелердин бардык чөйрөлөрүн жөнгө салат жана Конституцияда бекитилген укуктарды жана эркиндиктерди гана эмес, ошондой эле мыйзамдын негизинде ээ болгон укуктарды мыйзамдык жөнгө салууга баа берүү үчүн критерий катары кызмат кылат.

Ошол эле учурда бул принциптин укуктук маңызы аны колдонуунун (ишке ашыруунун) кош аспектисинин болушу менен да түшүндүрүлөт: бардыгынын мыйзам алдында жана сот алдында бирдейлиги. Башкача айтканда, мыйзам алдында бардыгынын бирдейлик принциби алардын сот алдындагы тендиги менен тыгыз байланышта, анткени соттун иши мыйзамды так жана кынтыксыз сактоого, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин, алар бузулган учурда коргоого жана калыбына келтирүүгө багытталган.

Ушуга байланыштуу улуттук мыйзамдар жана өлкөнүн сот системасы бардык жарандардын укуктарын жана кызыкчылыктарын, алардын кандайдыр-бир айырмачылыктарына карабастан камсыздоого бүтүндөй багытталган.

Бардыгынын мыйзам жана сот алдында бирдейлиги сот өндүрүшүнүн ар кандай этаптарын унификациялоого, бардык жарандарга өз укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо үчүн, анын ичинде сотко чейинки өндүрүштө да, сот өндүрүшүндө бирдей мүмкүнчүлүктөрдү берүүгө, ошондой эле жынысы, расасы, тили, майыштуулугу, этностук таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча негативдүү басмырлоону болтурбоо максатында ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын, анын ичинде тергөө органдарынын жана соттун өзү билемдик кылган аракеттеринен же чечимдеринен коргоого бирдей кепилдиктерди берүүгө багытталган мыйзамдык чаралардын системасы аркылуу камсыз кылынат (Конституциянын 24-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-абзацы).

Коомдогу адилеттүүлүк жана теңчилик үчүн фундаменталдуу негиз болгон бул конституциялык принцип, албетте соттор тарабынан сот өндүрүшүнүн бардык катышуучуларына өз укуктарын жана таламдарын коргоо үчүн ага бирдей жана атаандашуучулук катышуу мүмкүнчүлүгүн берүү менен иштерди адилет жана калыс кароого багытталган. Бул принципти турмушка ашыруунун акыркы натыйжасы коомдо жүрүм-турумдун адилеттүү жана мыйзамдуу ченемдерин жана стандарттарын орнотуу болуп саналат.

3. Соттук коргоого конституциялык укукту ишке ашыруу контекстинде каралуучу юридикалык теңдик принциби бир тектүү мамилелер өзүнүн мүнөзү боюнча бирдей жөнгө салынууга тийиш деп болжолдойт. Бул укуктарга, ошондой эле атаандаштыктын жана тараптардын тең укуктуулугунун конституциялык кепилдиктери кирет, алар сот өндүрүшүнүн бардык катышуучулары үчүн бирдей укуктардын жана мүмкүнчүлүктөрдүн негизинде аны ишке ашырууну карайт. (Конституциянын 61-беренесинин 1-бөлүгү жана 100-беренесинин 3-бөлүгү).

Кылмыш-жаза мыйзамдарынын чегинде бул өзүм билемдик категорияларга же башка негиздерге негизделген, шектүүнүн, айыпкердин, соттолуучунун укуктарын негизсиз чектөөлөргө тыюуну сактоо менен сот өндүрүшүнүн бардык катышуучулары үчүн бирдей жөнгө салуу зарылдыгын билдирет.

Бул максаттарда мыйзам чыгаруучу процесстин катышуучуларынын коргоо тарабынын укуктарын, анын ичинде далилдерди көрсөтүү, тергөө аяктагандан кийин жазык ишинин бардык материалдары менен таанышуу жана андан керектүү маалыматтарды жазып алуу, ошондой эле коргоону ишке ашыруу үчүн зарыл болгон маалыматтарды алуу укугун аныктаган (ЖПКнын 6-главасы).

ЖПКнын 293-беренесине ылайык сот жыйналышында айыптоо жана коргоо тараптары четтетүүлөрдү жана өтүнүчтөрдү билдирүүдө, далилдерди берүүдө, аларды иликтөөгө катышууда, ошондой эле ишти соттук териштирүүдө келип чыгуучу бардык маселелерди кароого катышууда тең укуктардан пайдаланат.

Кылмыш-жаза процессуалдык мыйзамда далилдөө институту айыптоо жана коргоонун кызыкчылыктарынын тең салмактуулугуна өбөлгө болуп, тараптардын бирдейлик жана атаандаштык принцибин камсыз кылууда негизги ролду ойнойт. Ал окуялардын мүмкүн болгон версияларын түзүү үчүн жайгдайларды аныктоодон, бул версияларга ылайык далилдерди жана

алардын булактарын чогултуудан, текшерүүдөн жана баалоодон, ошондой эле тыянактарды негиздөөдөн жана процесстик чечимдерди кабыл алуудан турат.

Мыйзам чыгаруучу жогоруда аталган жоболорду ЖПКнын III бөлүмүндө жөнгө салган. Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 8-беренесинин 2-бөлүгү менен далилдердин булактары аныкталган, алардын катарына шектүүнүн, айыпкердин, жабырлануучунун, күбөнүн көрсөтмөлөрү киргизилген.

Далилдерди чогултуу жана баалоо процессинде күбөлөрдүн ролу маанилүү орунду ээлейт, анткени алардын көрсөтмөлөрү иштин биротоло жыйынтыгы үчүн олуттуу, ал тургай чечүүчү мааниге ээ болушу мүмкүн.

4. Кыргыз Республикасы өзүн укуктук мамлекет катары аныктоо менен өзүнүн мыйзамдуулук режимин, укук тартибин жана ар бир инсандын коопсуздугун, анын ичинде дене боюнун кол тийбестигин камсыз кылууга умтуларын билдирет. Бул принциптерди ишке ашыруу үчүн жүрүм-турумдун жана адамдардын ортосундагы мамилелердин өз ара мамилелердин так эрежелерин жана ар бир адамдын өмүрүнө, ден соолугуна жана бейпилдигине кол салуу үчүн жоопкерчилик системасын караган укуктук система түзүлүүдө жана бул эрежелердин сакталышын жана аларды бузгандыгы үчүн жазанын сөзсүз болушун кепилдөөгө милдеттүү укук тартибинин органдары иштейт. Ушул механизмдин бүтүндөй ырааттуу ишинен коомдо мыйзамды сактоонун жана укук тартибинин деңгээли түздөн-түз көз каранды.

Демек, мыйзам чыгаруучунун сот адилеттигин ишке ашыруу процессинде коопсуздукту камсыз кылууга басым жасаганы бекеринен эмес, анткени ар бир адамдын туруктуу коопсуздугун түзүүдө гана ар бир иште чындыкты аныктоо, ар бир укук бузуу үчүн жазанын сөзсүздүгү сыяктуу сот адилеттигинин жогоруда аталган максаттарына жетүү көз каранды болгон чындыкты, өзгөчө катышуучулардан ак ниеттүүлүктү талап кылууга, көрсөтмөлөрдүн аныктыгына жетишсе болот.

Жазык процессинде күбөлөрдүн коопсуздугун камсыз кылуу үчүн мыйзам чыгаруучу тарабынан белгиленген коргоо механизмдеринин бири

псевдоним ыйгаруу жана ага жеткиликтүүлүктү чектөө аркылуу алар жөнүндө маалыматтарга жашырындуулук берүү болуп саналат. Бул чара кылмыш ишинин материалдарынан адамдын жеке маалыматтары жөнүндө маалымдаманы алып салуу жана аларды негизги өндүрүштөн өзүнчө сактоо жолу менен ишке ашырылат. Мындай чараны колдонуу жөнүндө чечим тергөөчү тарабынан кабыл алынат жана инсан жөнүндө маалыматтарды купуя сактоо жөнүндө кабыл алынган чечимдин себептерин көрсөтүү менен токтоом чыгаруу аркылуу таризделет. Корголуучу адамдын өздүгүн аныктоого жол бербөө үчүн анын катышуусу менен атайын иш-чаралар жүргүзүлөт.

Мындан тышкары, талашылып жаткан ченемдик жободо көрсөтүлгөндөй, токтоом жана негизги өндүрүштөн бөлүнгөн материалдар конвертке салынып чапталат, кийин кылмыш ишин тергеген органда сакталат жана анын мазмуну менен тергөөчүдөн сырткары прокурор жана сот тааныша алат.

Белгилей кетсек, “Жазык сот өндүрүшүнө катышуучулардын укуктарын коргоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамында мамлекеттик коргоону ишке ашыруу жөнүндө чечим кабыл алган орган тарабынан белгиленген күч колдонуу, мүлктү жок кылуу же корголуучу адамды өлтүрүү реалдуу коркунучунун факторлору боюнча коопсуздук чараларын колдонуу үчүн негиздер кыйла деталдуу конкреттештирилген.

Мындан тышкары, кылмыштуу кол салуулардан коомдун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыз кылуу максатында ыкчам-иликтөө жана контрчалгындоо ишин жүргүзгөн адамдар да мамлекеттик коргоого алынат. Мындай иш-аракеттерди жүргүзүү үчүн, эреже катары, ачык жана жашыруун ыкмаларды колдонуу талап кылынарын белгилей кетүү керек. Мында жалпысынан ыкчам-иликтөө, контрчалгындоо ишинин натыйжалуулугуна жетишүү үчүн жүргүзүлүп жаткан ыкчам-иликтөө иш-чараларынын, анын ичинде тиешелүү санкцияны алуу үчүн сотко кайрылуу фактысынын абсолюттук купуялуулугун камсыз кылуу маанилүү.

Ошентип, жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын коопсуздугун камсыз кылуу сот адилеттигинин кепилдиктеринин маанилүү элементи болуп саналат жана анын негизги максаттарынын бири – жазык процессине катышкан бардык адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого жетишүүгө багытталган. Бул конституциялык милдет мамлекетке жүктөлгөн жана коомдук, ошондой эле жеке кызыкчылыктарды коргоого багытталган.

5. Сот адилеттиги кеңири маанисинде бардык деңгээлдеги сотторду гана эмес, ошондой эле мамлекеттик органдарды, анын ичинде тергөө жана прокурордук көзөмөлдү жүзөгө ашыруучу органдарды да камтыйт.

Жашыруун материалдарды пайдалануу боюнча тергөөчү, прокурор жана сот кирген жазык сот өндүрүшүнүн субъекттеринин белгилүү чөйрөсүн белгилеген талашылып жаткан ченемдин контекстинде бул субъекттердин ар бири өзүнүн компетенциясынын чектеринде өзүнө гана тиешелүү тапшырмаларды аткараарын билдирет.

Процессуалдык өз алдынчалыкка ээ болгон тергөөчү анын коргоосуна алынган адам жөнүндө маалыматтарга жетүүнү чектөө жөнүндө чечимди өзү кабыл алат. Жазык сот өндүрүшүнүн максаттарын жана принциптерин сактоо менен мындай чектөөлөр жөнүндө чечим тергөө жашырындуулук чараларын колдонуу үчүн негиздер объективдүү изилденип жана иштин буга каршы болгон бардык жагдайлары жокко чыгарылган учурда гана негиздүү деп табылышы мүмкүн. Пикир келишпеген учурда коргоо тарабы тергөөчүнүн мындай чечимине прокурорго даттанууга укуктуу.

Прокурор мамлекеттин атынан жазык куугунтуктоосун жүргүзүү жана сотто айыптоолорду колдоо менен бирге, сотко чейинки өндүрүш мезгилинде мыйзамдын үстөмдүгүн камсыз кылуу максатында укук коргоо органдарынын ишине көзөмөлдүк кылуу боюнча маанилүү мамлекеттик функцияны аткарат, муну менен жашырындуулук каражаттарын колдонуунун мыйзамдуулугунун кепилдигинин бири катары чыгат.

Өз кезегинде жазык процессинде тараптардын тең укуктуулук жана атаандаштык принцибин өз ара байланышта колдонууда сот жазыктык

куугунтуктоо органы болуп эсептелбестен, айыптоочу же коргоочу тарапта чыкпастан, тараптардын процессуалдык милдеттерин аткаруусу жана аларга берилген укуктардын ишке ашырылышын камсыз кылуу үчүн шарттарды түзөт. Тараптардын ортосундагы ролдорду мындай реалдуу бөлүү сот адилеттигин жүргүзүү чөйрөсүндө конституциялык принциптерди сактоо үчүн маанилүү фактор болуп саналат.

Сот өзүнүн сот адилеттигинин функциясын аткарууда бардык берилген далилдерди тиешелүүлүгү, жол берилиши жана аныктыгы көз карашынан алганда баалоого жана текшерүүгө тийиш. Буга жашыруун маалыматтардын булактарын аныктоо, аны кылмыш иши боюнча башка далилдик маалыматтар менен салыштыруу жана аларды талдоо кирет.

Муну менен бирге Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 328-беренесинин 7-бөлүгүндө, эгерде көрсөтмө берип жаткан адам жөнүндө анык маалыматтарды ачуу тууралуу негизделген өтүнүч тараптар тарабынан билдирилсе, айыпталуучуну коргоо же кылмыш ишин кароо үчүн маанилүү жагдайларды аныктоо зарылдыгына байланыштуу сот тараптарга көрсөтүлгөн маалыматтар менен таанышуу мүмкүндүгүн берүүгө укуктуу деп айтылат.

Соттун мындай ыйгарым укуктары материалдардын, анын ичинде жашыруун маалыматтарды камтыган материалдардын негизинде соттук-укуктук актыларды чыгаруу үчүн зарыл шарт болуп саналат. Антпесе, жазык иштерин кароодо сот тараптардын коргогон позицияларына объективдүү баа бере албайт жана соттук териштирүүдө келип чыккан алардын негиздүүлүгүнүн күмөндүүлүгүн жок кыла албайт, демек, сот адилеттигин жүргүзүүдө соттун көз карандысыздыгын жана калыстыгын камсыз кылмак эмес.

Ушуга байланыштуу, сотко чейинки өндүрүштө коргоого алынган адам жөнүндө маалыматтарга жетүүнү чектөө жөнүндө тергөөчүнүн чечиминин мыйзамдуулугуна жана негиздүүлүгүнө прокурордук көзөмөлдү, ошондой эле соттун жашыруун материалдарды түздөн-түз изилдөө жана баалоо боюнча берилген ыйгарым укуктарын камсыз кылган мыйзамда белгиленген жол-

жоболордо Конституциялык сот ар бир адамдын соттук коргоого, ишти көз карандысыз жана калыс сот тарабынан адилеттүү чечүүгө конституциялык укугунун бузулгандыгын көргөн жок.

Ошону менен бирге Конституциялык сот жашыруун маалыматка жетүү маселесиндеги талаш-тартыштуу ченем коргоо тарабына айыптоочу тараптагыдай процессуалдык мүмкүнчүлүктөрдү толук бербей турганын белгилейт. Бирок, жарандардын коопсуздугун камсыз кылуунун, алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын Конституциянын өңүтүндө, анын ичинде жазык сот өндүрүшүнүн алкагында коргоонун жана сактоонун маанилүүлүгүн жана артыкчылыктуулугун эске алуу менен, жогоруда айтылган субъекттердин өздөрүнүн процессуалдык милдеттерин жүзөгө ашыруусу тараптардын тең укуктуулугунун жана атаандаштыгынын конституциялык принцибин бузбастан, айыптоо тарабынын жана коргоо тарабынан процессуалдык мүмкүнчүлүктөрүн теңдөө үчүн жетиштүү шарттарды түзүүгө мүмкүндүк берет.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктун, 4 жана 5-бөлүктөрүн, “Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту жөнүндө” конституциялык Мыйзамынын 48, 49, 52 жана 53-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту

Ч Е Ч Т И:

1. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинин 77-беренесинин 3-бөлүгүнүн “Токтом жана негизги өндүрүштөн бөлүнүп алынган материалдар мөөрлөнүп чапталган конвертке салынат, ал андан ары кылмыш ишин териштирген органда сакталат жана анда камтылгандар менен тергөөчүдөн тышкары прокурор жана сот тааныша алат.” деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын

24-беренесинин 2-бөлүгүнө, 61-беренесинин 1, 4-бөлүктөрүнө, 100-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанылууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

4. Бул Чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларына, Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун расмий веб-сайтына жана Кыргыз Республикасынын Конституциялык сотунун Жарчысында жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КОНСТИТУЦИЯЛЫК СОТУ